

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Рада з питань співпраці в галузі культури. Комітет з освіти. Відділ сучасних мов. – Страсбург. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Коваленко О. Європейський мовний портфоліо в Україні / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 4. – С. 4-6.
3. Коваленко О. Європейський форум з питань мовної політики / О. Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 4.
4. Паламар Л. Методологічні основи формування мовної особистості / Л. Паламар // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2003. – № 1. – С. 17-21.
5. Сікорський П.І. Кредитно-модульна технологія навчання: Навчальний посібник / Петро Іванович Сікорський. – К.: Видавництво Європейського університету, – 2004. – 126 с.
6. Токменко О. Мовні тенденції Ради Європи в контексті глобалізації / О. Токменко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2004. – № 3. – С. 112-115.

УДК 37. 036: 372: 74

МИСТЕЦТВО ЯК ФАКТОР ЦІЛІСНОГО ВИХОВАННЯ І РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ, ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО «Я» СЕРЕД ІНШИХ «Я»

Лихвар В.Д.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

У статті аналізується роль мистецтва в цілісному підході до виховання й розвитку особистості. Мистецтво розглядається як енергія, спрямована на творення власного «Я» серед інших «Я», як наслідок їх активної взаємодії та взаємозбагачення.

Ключові слова: мистецтво, художньо-творча діяльність, естетичне переживання, художня свідомість.

ИСКУССТВО КАК ФАКТОР ЦЕЛОСТНОГО ВОСПИТАНИЯ И РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ, ФОРМИРОВАНИЯ СОБСТВЕННОГО «Я» СРЕДИ ДРУГИХ «Я»

Лихвар В.Д.

В статье анализируется роль искусства в целостном подходе к воспитанию и развитию личности. Искусство рассматривается как энергия, направленная на создание собственного «Я» среди других «Я», как следствие их активного взаимодействия и взаимообогащения.

Ключевые слова: искусство, художественно-творческая деятельность, эстетическое переживание, художественное сознание.

ARTS AS HOLISTIC EDUCATION AND PERSONAL DEVELOPMENT, CREATING THEIR OWN IDENTITY AMONG OTHERS

Likhvar V. D.

This article analyzes the role of art in a holistic approach of education and personal development. Art is seen as energy, aimed at creating his own identity among others and as a result of their cooperation is mutual enrichment.

Keywords: art, artistically-creative activity, aesthetic experiencing, artistic consciousness.

Постановка проблеми. Формування естетичної компетенції починається із вміння декодувати інформацію, відбиту в образній мові творів мистецтва. Недостатня естетична компетентність часто зумовлює те, що читач починає інтерпретувати художній образ, співставляючи його з об'єктивною дійсністю, і оцінювати художні цінності твору за принципом «у житті такого не буває». Усвідомлення ролі мистецтва в цілісному підході до виховання й розвитку особистості є необхідним для правильної інтерпретації когнітивної діяльності людини.

Мистецтво може виступати як засіб взаємодії розумового, естетичного, морального, фізичного виховання і розвитку, як внутрішня енергія, спрямована на формування власного «Я» серед інших «Я», як наслідок їх активної взаємодії і взаємозбагачення. Його зв'язки зі світом – минулим, майбутнім – неосяжні. Учені й педагоги вважають, що вихованню й розвитку потрібно повернути цілісність, «неподіль-

ність» на «об'єкти впливу»: почуття, волю, інтелект, оскільки почуття, воля, інтелект, уява взаємодіють усередині усвідомлюючого світу людського духу.

Спроба вирішити цю проблему належить *функціональній теорії* мистецтва. Спираючись на положення теоретиків про те, що суспільна роль мистецтва виявляється в розвитку людських здібностей і суспільних потенцій, учені виявили багатогранність соціальних функцій художнього твору. При цьому припускалося, що наявність соціальних функцій мистецтва визначає й сам вплив мистецтва. Представники цієї теорії зробили висновок про те, що типологія функцій мистецтва дає можливість створювати відповідну типологію особистості.

Визначаючи характер впливу мистецтва на особистість, психологи спираються на представлену К. Марксом характеристику його сутності «як сукупності всіх суспільних відносин». Із цього визначення випливає, що людина є результатом взаємодії психофізіологічної природи індивіда й суспільних відносин, конкретно-історичних умов її життя й діяльності, її соціальної практики. Як стверджував Л.С. Виготський [1], за співвідношенням біологічного (натурального) і культурного (соціального) начал можна виділити в людині декілька рівнів, тісно переплетених між собою, що перебувають у постійному взаємовпливі. Це такі рівні:

1. *Соціально-демографічний* – характеристики людини, у яких бере верх соціальний фактор. Ці характеристики вказують на соціальний статус, положення в суспільстві (освіта, професія тощо).

2. *Соціально-психологічний* – характеристики людини, у яких соціальний і психофізіологічний фактор утворюють рівноправну й органічну єдність.

3. *Психофізіологічний* – характеристики людини, пов'язані з особливостями вищої нервової діяльності, емоційно-вольовою сферою. Це якості, які найменш залежні від соціальної ситуації.

Дослідники вважають, що на «верхній» пласт людини (соціально-демографічний) мистецтво безпосередньо не впливає, тут зв'язок односторонній: освіта, професія, стать, вік та ін. впливають на ставлення людини до мистецтва, але самі ці характеристики від контакту з ним не змінюються. Соціально-демографічний пласт може бути умовою впливу мистецтва на людину, оскільки він визначає місце людини в сус-

пільстві, а відтак можливості її спілкування із творами мистецтва. На думку Ю.У. Фохт-Бабакіна, двостороння взаємодія людини й мистецтва проходить на другому й третьому рівнях: соціально-психологічному й психофізичному. Мистецтво може частково впливати й на верхній пласт, спонукаючи до вибору та зміни професії, а також стимулюючи до підвищення освіти.

Дослідження проблем сприйняття твору мистецтва здебільшого стосувалися «верхнього пласта» людини, її соціально-демографічних характеристик. Соціально-психологічна природа особистості, яка взаємодіє з мистецтвом, відіграла роль другого (перший полюс – художній твір) полюсу в цій взаємодії та не була з'ясована до кінця. Спроба вирішити цю проблему в області психології мистецтва (Л.С. Виготський) завершився розробкою особистісного аспекту сприйняття мистецтва. Л.С. Виготський обрав об'єктом вивчення сам твір мистецтва, а не його автора чи його споживача: «Ми намагаємося вивчати чисту й безособистісну психологію мистецтва, безвідносно до автора і читача, досліджуючи тільки форму й матеріал мистецтва» [1, с. 17].

Якщо перший напрям досліджує кінцевий результат художньо-творчої діяльності, матеріалізованої у творі мистецтва, то другий, концентрується на самому творчому процесі, від задуму до втілення. Ряд вчених зосереджують свою увагу на виявленні матеріалістичної природи творчості і основних етапів створення художнього твору. Інші намагаються виявити психологічні передумови художньо-творчих здібностей. Так, в окремих випадках проявляються суто спеціальні здібності, необхідні для заняття тим чи іншим видом мистецтва, в інших досліджуються загальні відмінні якості художніх здібностей як явища в цілому [5].

Третій напрям досліджень присвячений проблемі сприймання художнього твору, тобто в центрі уваги знаходиться процес взаємодії мистецтва й людини. У межах цього напрямку найчастіше апелюють до психофізіологічних особливостей особистості. Перш за все в цих дослідженнях спираються на спеціальні людські типи, визначені школою І.П. Павлова: художній, мисленнєвий, середній.

Водночас одним із важливих проблемних напрямків сучасної філософії мистецтва є актуалізація проблематики сприймання художнього твору, який було започатковано Максом Дессуаром (Dessoir) (1867–

1947) у його «всезагальній науці про мистецтво» [7]. У галузі естетики, на противагу психологічному підходу до твору, він розвинув уявлення про мистецтво як про об'єктивне формоутворення. На відміну від традиційної естетики його парадигмальна трансформація зорієнтована не на аналізі процесу створення твору мистецтва, а на аналізі «естетичних переживань» реципієнта (читача – слухача – глядача), який опиняється в такому ж складному й творчому процесі, як і автор твору. М. Дессуар фіксує поетапний характер «естетичного переживання», виявляючи в його структурі такі стадії:

1. Оцінкова стадія твору на рівні «подобається – не подобається». Це загальне враження від твору, зазирнувши у середину якого, суб'єкт вирішує, чи «увійти» в нього.

2. Сприйняття «предметне» – установлення особливого типу відношень між суб'єктом і твором мистецтва, у межах якого виникає напруга сприйняття між зовнішньою суб'єкт-об'єктною процедурою та екзистенційним намаганням суб'єкта розчинитися у творі, уподібнити його собі.

3. Фінальна стадія сприйняття твору, наслідком якої є екзистенційний результат «естетичного переживання»

М. Дессуар обґрунтовує свою «всезагальну науку про мистецтво» не тільки логікою й етнографією, але й психологією, фізіологією, концепцією несвідомого.

Таким чином, щодо пояснення природи сприйняття людиною мистецтва психологічна наука пропонує два рішення:

1. Виявити зв'язок між особливостями ставлення людини до мистецтва й окремими психічними якостями (емоційність, враження, розвиток уяви).

2. Вивести своєрідність прочитання людиною візуального тексту із особливостей її вищої нервової діяльності.

Цілісний підхід до вивчення цієї проблеми складний через те, що напрями дослідження належать до різних за теорією й методикою галузей знань. Метод аналізу художнього процесу передбачає теоретичне бачення свого предмета й перш за все повинен містити інструменти, що допомагають визначити особливості художнього напрямку та належність до нього тієї або іншої групи творів. Щоб вирішити це

завдання, слід виявити типи взаємодії людини з різними внутрішніми та зовнішніми середовищами, а саме:

- («я – я») – внутрішні комунікації, внутрішні взаємодії особистості, що визначаються протиріччями її природного генотипу та совісті, культурних табу, підсвідомості та свідомості, «нецензурованої» свідомості та суспільних норм тощо;

- («я – ти») – комунікації людини з іншою людиною. Цей пласт – головний носій моральної проблематики;

- («я – ми») – соціальні плани спілкування та взаємодії особистості з соціальним середовищем, нацією, народом, державою, суспільством. Цей пласт у творі є головним носієм соціально-політичної та правової проблематики;

- («я – ми усі») – відносини людини з людством та історією. Цей пласт – головний носій філософії історії, соціально-філософських, гуманітарних проблем;

- («я – усі») – особистість та природне середовище, що її оточує. Цей пласт – головний носій природничо-наукових та натурфілософських проблем;

- («я – усе, створене нами») – особистість та рукотворна, «інша» природа. Цей пласт – головний носій проблем екології, урбанізації тощо;

- («я – усе, створене нами у сфері духовного») – людина й створена нею духовна культура. Цей пласт – носій культурологічних та герменевтичних проблем;

- («я – усезагальне») – людина й Всесвіт. Цей пласт у творі є головним носієм релігійної або глобальної метафізичної проблематики: Що є світ та який він? У чому сенс життя та що таке смерть? Що таке людина в її відношенні до Всесвіту?

Отже, той, хто сприймає мистецтво, повинен розглядатися психологічною естетикою не в самому мистецтві й не поза мистецтвом – він особлива психологічна реальність, що має свої закономірності, які реалізуються в діяльності його художньої свідомості. Основою художньої свідомості є особливе ставлення до дійсності чи до твору мистецтва – художньо-естетичне сприйняття. Саме воно, будучи активним, дійовим процесом, здійснює переведення художніх цінностей духовної культури людства в індивідуальну систему цінностей.